
V. Schwarcz, Bridge Across Broken Time: Chinese and Jewish Cultural Memory

Review by: יורי פינס

Zion / ציון, Vol. ס (תש"ס), חוברת ד (תש"ס), pp. 534-536

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70041409>

Accessed: 28/11/2011 08:07

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

הסינולוגית האמריקאית ורה שוורץ נולדה בשנת 1947 בעיירת קלוג' (Cluj) שבטרנסילווניה, להורים אשר שכלו בשואה את משפחותיהם, ובכלל זה את בני זוגם מהנישואים הראשונים. כשוורה גדלה, היא סברה כי השם שלה משקף את התחכום של אימה: ל'Vera' יש משמעות הן ברוסית (אמונה) והן בלטינית (אמת). שם זה עשוי היה אפוא לשאת חן בעיני השלטונות הקומוניסטיים הפרו־סובייטיים של רומניה החדשה, אך גם לשמור על הזיקה למערב – אל העבר הטרום מלחמתי, ואל העתיד שאליו שאפו הורי ורה הצעירה להגיע.

ואולם, סיפורו של השם לא היה פשוט כל כך. בשנת 1980 נודע לוורה כי לאשתו הראשונה של אביה היתה בת באותו השם, שמתה זמן קצר לאחר הלידה. עיין במסמכיו של אביה המנוח של ורה הוסיף לבלבול שלה: ייתכן שהשם ורה ניתן לבתו השנייה של האב, שנספתה בשואה. ניסיונותיה של שוורץ לגלות את האמת באמצעות ארכיוני 'יד ושם' לא צלחו: לפי מסמכים אלה לא היו לאשתו הראשונה של אביה ילדים כלל. לבסוף, הגילוי המדהים מכל בא לוורה מעיין במסמכים שהגישו הוריה לשלטונות הגרמניים לצורך קבלת פיצויים. במסמכים האלה נטען, כי הילדה ורה נולדה לאביה של שוורץ מאשתו הראשונה, ולאחר שנספתה בשואה 'לא היו לשוורץ ילדים אחרים'.

כך, בסיפור הראוי לעטו של קפקא, גילתה שוורץ שוהותה מוטלת בספק. האם היא נושאת את שם אחותה למחצה, שמתה מיד אחרי הלידה? ואולי את שמה של אחות אחרת שנספתה בשואה? או שמא היא, ורה שוורץ, אינה קיימת כלל? הנה עוד סיפור קטן על הדרכים הבלתי אפשריות שבהן השואה רודפת את ניצוליה ואת צאצאיהם. ואולם, סיפור זה שב והעמיד בפני שוורץ ההיסטוריונית את האתגר הקשה של ההתמודדות עם השואה ועם זיכרונות קורבנותיה. הסוגיה אינה חדשה כמובן, אלא ששוורץ הצליחה למצוא דרך מקורית להתמודדות זו: אימוץ זווית ההתבוננות של התרבות הסינית.

שוורץ ההיסטוריונית אינה מאמינה באמיתות כלליות ורחבות. ההיסטוריה נגזרת בעבורה מזיכרון הפרט. היא תמיד חוויה אישית ואין בעיניה משמעות לחוקים ולהכללות. גישתה זו של שוורץ באה לידי ביטוי במחקריה הקודמים על האינטלקטואלים הסינים, שחוו במהלך המאה העשרים אין ספור תהפוכות והתאכזריות של הגורל: החל מהרדיפה של כנופיות המחסלים של הימין וכלה בעבודות כפייה במחנות 'החינוך מחדש' של המפלגה הקומוניסטית.¹ הראיונות עם גיבוריה לימדו את שוורץ לא רק לבחון מחדש אמיתות היסטוריות רבות, כי אם גם לחדור אל התחום שמעבר למילים. לא בכל הדברים אפשר להיזכר ולא כל דבר אפשר לבטא. מטפורה, ולפעמים אפילו שתיקה, יכולים לעתים להעביר מסר חד יותר מאשר השפה היבשה של העובדות. זאת למדה שוורץ מהסינים, ולדעתה טכניקה זו גם מתאימה לטיפול בזיכרונות הקשים מנשוא של ניצולי השואה.

'גשר מעל לזמן השבור' אינו מחקר השוואתי על זיכרונותיהם של קורבנות השואה ושל קורבנות

1 ראו למשל: V. Schwarcz, *The Chinese Enlightenment: Intellectuals and the Legacy of the May Fourth Movement of 1919*, Berkeley 1985; idem, *Time for Telling Truth is Running out: Conversations with Zhang Shenfu*, New Haven 1992

המשטר הסיני. שוורץ בעצמה מודעת לכך שמדובר בשתי תופעות שונות בתכלית, שההשוואה ביניהן עלולה להיראות מאולצת. ואולם, היא אינה מתעניינת ברקע העובדתי למצוקותיהם של אינטלקטואלים סינים במאה העשרים, אלא בדרכים שבהן התמודדו הקורבנות עם מר גורלם. אדם נטול ידע בסיסי בהיסטוריה הסינית המודרנית עלול שלא להבחין כלל בין מסעות הטיהור והרדיפה השונים המוזכרים בספרה של שוורץ, שכן המחברת בוחנת את תכונות הזיכרון ואת דרכי ההיזכרות של הקורבנות ולא את המאורעות עצמם.

שוורץ חוצה בספרה את הגבול בין מחקר היסטורי ליצירה ספרותית. הבנת הזולת והבנת זיכרונותיו אינה יכולה להסתמך על עובדות בלבד, כי אם זקוקה למרחב נוסף: למטפורה, לרמז, ובייחוד ליכולת ההקשבה. אין זה מקרי שמרבית האישים המוזכרים בספר אינם היסטוריונים כי אם סופרים ומשוררים, הידועים ברגישות רבה. הם, כמו שוורץ עצמה, ניחנו בסגולה הסינית של *zhi yin*, דהיינו 'הבנת הצליל'. אגדה סינית עתיקה מספרת על שני ידידים, אחד מהם שהיטיב לנגן בקתרוס וחברו שהיטיב להבין את מצב רוחו ואת מחשבותיו של הנגן מתוך הקשבה לצלילי הנגינה. 'הבנת הצליל' נתפסת בתרבות הסינית כפסגת הידידות, פסגת הקשר הנפשי. ואכן, הודות ליכולת ההקשבה המופלאה שלה היטיבה שוורץ להבין את צליל נפשם של גיבוריה, הסינים והיהודים כאחד.

'גשר מעל לזמן השבור' אינו מחקר אקדמי רגיל, אלא מסמך אישי מאוד. בפרק ראשון שוורץ מעלה טענה מעניינת, שמחקרם הסינולוגי של גדולי חוקריה של תרבות סין, כבנג'מין שוורץ ויוזף לוינסון, נועד במידה רבה לתת ביטוי ליחסם אל יהדותם, ולא רק לשקף את התעניינותם בארץ רחוקה. בין אם טענה זו נכונה ובין אם לא, היא לבטח תקפה לגבי שוורץ עצמה. חוויותיה האישיות מלוות את הקורא לכל אורכו של הספר. המלה השכיחה בו ביותר היא 'אני', ואפילו שירים פרי עטה של שוורץ מצאו את מקומם מעל דפי ספרה. לא יהיה זה הוגן אפוא לבחון יצירה אישית זו לפי כלליים אקדמיים גרידא. אידיוקים מודעים בתרגומים מסינית ומעברית, פרשנויות שנויות במחלוקת למאורעות ההיסטוריים וליצירות הספרותיות או פגמים בהערות ובאינדקס – כל אלה אינם גורעים כלל מעוצמתו של ה'גשר' – הספר הראשון שבו גברה שוורץ הסופרת על שוורץ ההיסטוריונית.

בספרות מותר לשעבד את הדיוק העובדתי לצורכי חידוד המסר. לעתים רצתה שוורץ להבליט את נקודות הדמיון בין החשיבה ההיסטורית הסינית לזו היהודית, ועל כן התעלמה מהבדלים יסודיים בין תרבויות אלה. בניגוד לרושם ששוורץ מנסה ליצור, הכתיבה ההיסטורית הסינית לא התבססה על המצווה של 'זכור', והיתה נטולת ממדים אישיים במידה רבה. ההיסטוריה בסין נכתבה בידי פקידים למען פקידים אחרים, כדי שיפיקו לקחים נכונים ממאורעות העבר וידעו להימנע מהסכנות האורבות לעושי המדיניות בעתיד. חוויות אישיות לא היו אמורות להפריע לכתיבה ביוורקרטית זו, ואפילו את שיפוטו הפרטי היה חייב ההיסטוריון להוציא אל מחוץ למסגרת הדיון העובדתי.² אין זה מקרי אפוא שבדיונה על החשיבה ההיסטורית הסינית שוורץ מתמקדת בעיקר בסופרים ובהוגים ולא דווקא בהיסטוריונים עצמם.

ההבדלים בין החשיבה ההיסטורית הסינית לחשיבה היהודית מרובים למדי. הם טמונים לא רק

2 ראו דיון על אופיה הביורוקרטי של ההיסטוריוגרפיה הסינית המסורתית אצל א' באלאש: E. Balasz, 'L'histoire comme guide de la pratique bureaucratique', *Historians of China and Japan*, eds. W.G. Beasley & E.G. Pulleyblank, London 1962, pp. 78–94

בהבדלים הדתיים, כפי שמציינת שוורץ, אלא גם בהיסטוריה השונה בתכלית של שני העמים. הסינים הצליחו לשמור על רציפות פוליטית-תרבותית-מוסדית מופלאה על אדמתם במשך למעלה משלושת אלפי שנים; הם לא חוו, עד לתקופה המודרנית, את חוויית הפזורה והקיום מחוץ למדינתם, ולא ניתן להבין את תרבותם מחוץ למסגרתה המדינית. סוגיית הזיכרונות הקולקטיביים והגעגועים לעבר המפואר ממלאת אפוא תפקיד משני בלבד בתרבות הסינית, והקינות מול עיי החורבות של בירות העבר משקפות את המודעות לכיליון הבלתי נמנע של כל מפעל אנושי, ולא דווקא את הרצון לשוב ולשקם את הפאר שאבד.

אפשר להמשיך ולחודד את ההבדלים בין שתי התרבויות, אך אין בכך צורך. שוורץ היטיבה לעשות שימוש באוצרות התרבות הסינית להבנת התרבות שלה ושל בני עמה, על אף ההסתייגויות לעיל. היא הצליחה לקשר באופן מופלא בין מפעל חייה האקדמי לבין הרקע האישי שלה, והצלחה זו הופכת את ה'גשר מעל לזמן השבור' ליצירה בעלת משקל מיוחד בנוף החקר ההשוואתי של התרבויות.

יורי פינס